

hemslöjd som hemslöjdsrörelsen verkat för under 1900-talet. Kleins synpunkt är att hemslöjdsrörelsen idag skulle kunna spela en viktig roll om man övergav rollen som gränsvakt och tog till vara det slöjd- och hantverkskunnande som införlivats med Sverige genom invandringen under de senaste decennierna. En omorientering skulle också innebära en revidering av synen på den slöjd inom Sveriges gränser som tidigt uteslöts, vilket exemplifieras med zigens och judisk slöjd.

Flera artikelförfattare berör hemslöjdsrörelsens förhållande till hemmet. Terminologin i sammanhanget var omfattande under 1800-talet: slöjd, hemslöjd, husslöjd och husflit är bara några exempel. Att man valde just ordet hemslöjd som namn på rörelsen, är naturligtvis resultatet av ett ideologiskt ställningstagande. Hemslöjd producerades för hemmet, dvs. det borgerliga hemmet. Samtidigt utfördes produktionen i hemmen, hemslöjdsföreningarna bidrog till människors försörjning så att de kunde stanna i sina hem på landsbygden och inte behövde söka sin utkomst i tätorter eller i möjligheternas Amerika.

Kerstin Thörn inleder sin artikel *Hemmet som föreställning och erfarenhet* med att slå fast att "föreställningen om hemmet skapas av visioner". Hur har dessa visioner sett ut och hur hör de samman med hemslöjdsrörelsen? Författaren sätter in den tidiga hemslöjdsrörelsen i ett annat sammanhang – förra sekel-skiiftets debatt och intresse för bostadsfrågor. Hur ideal-bilden av ett hem kom att gestaltas av det sena 1800-talets borgerlighet har beskrivits utförligt i Löfgren/Frykmans *Den kultiverade människan*. För att även fattiga delar av befolkningen skulle kunna skapa ett liknande hem, debatterades särskilt fattiga gruppers bostadssituation. I det ideala hemmet gick etik, moral och estetik hand i hand för att skapa en bättre mänsklighet. Ett estetiskt vällovligt program hade som grundförutsättning tanken att människan blir en bättre människa om hon omger sig med skönhet, *Skönhet för alla*, som Ellen Key formulerade det i sin berömda skrift från 1899.

Thörn intar ett genusperspektiv när hon beskriver hur visionerna kring bostaden/ hemmet har förändrats under 1900-talet. Köket, kvinnans sfär, förlorar i betydelse under 1920-talet i förhållande till rummet, mannens sfär. Trots att mannen sällan vistas i hemmet.

Hon sätter Ellen Keys skrift vid sidan av Carl Larssons *Ett hem*, båda utkom samma år, den ena en debattskrift och den andra ett gestaltande av idealen. Förhållningssättet kallar Thörn för funktionestetiskt, vilket betyder att skönheten var sprungen "ur hygienism,

naturromantik och en strävan efter ändamålsenlighet".

Hemslöjdsrörelsen bidrar till att skapa en nationellt betingad estetik, vars uttryck i form av objekt, väl passar in i visionen av hemmet – en vision som grundas på tradition, enligt författaren. Kvaliteten och estetiken passade också med synen på tingen, hemslöjdens produkter hade hög kvalitet och lång hållbarhet i en tid då man inte lättvindigt hade möjlighet att byta ut husgeråd, textilier och möbler i takt med modet.

Det ligger i en antologis natur att vara innehållsrik och att spreta åt många olika håll, många synvinklar tas inte upp i denna recension. Skribenterna har helt olika utgångspunkter och erfarenheter som speglas i texterna. Såväl akademikers sätt att uttrycka sig som den mer praktiskt inriktade hemslöjdskonsulentens sätt att skriva representeras, vilket bidrar till att flera olika röster hörs. Det är en tillgång. Vad som är synd är att man inte passat på tillfället att samlat redovisa litteratur och källor inom området, något som enskilda skribenter gör efter sina artiklar. För den intresserade läsaren är det alltid trevligt att få tips om var man kan söka mer information. Det kanske kan bli nästa steg i projektet att skriva hemslöjdsrörelsens historia, att skapa en hel-täckande bibliografi över svensk hemslöjd.

Anneli Palmköld, Halmstad

Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år.
Thorbjörn Andersson, Tove Jonstoj och
Kjell Lundquist (red.). Byggförlaget, Stock-
holm 2000. 319 s., ill. ISBN 91-7988-183-1.

De senaste tio åren har vi sett ett nyväckt intresse för svensk trädgårdshistoria. Det finns idag grundutbildning i trädgårdshistoria, ett tjugotal forskare på olika nivåer, fem avhandlingar har publicerats och arbete med vård av gamla trädgårdar har kommit igång.

I den situationen finns ett stort behov av en svensk trädgårdshistorisk översikt som kan användas i grundutbildningen. Problemet är hur man skriver en översikt inom ett område där forskningen bara påbörjats. Några försök har gjorts med regionala översikter som min egen *Tusen år i trädgården, från sörmländska herrgårdar och bakgårdar* (1994) och Marie Hanssons *De skånska trädgårdarna och deras historia* (1997). Sådana skildringar kan visa utvecklingen av regionala särdrag, beskriva olika typer av trädgårdar och spridningen av idéer, kunskap och växter mellan olika sociala grupper. *Signums Svenska konsthistoria* i 14 band är ett

mycket ambitiöst projekt där konsternas stilhistoria beskrivs period för period. Hela verket blir mycket dyrt, men fördelen är att man kan visa trädgårdskonsten tillsammans med idéhistoria och de övriga konstarterna i ett större kulturellt sammanhang.

Det senaste försöket att skriva en trädgårdshistorisk översikt är *Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år*. Boken, i stort format, är rikligt illustrerad med både ritningar, teckningar, målningar, gravyrer och fotografier i svart-vitt och färg. Efter förordet av John Dixon Hunt följer en inledning av de tre redaktörerna och sedan tjuugoåttio kapitel av arton författare som beskriver trettiofyra trädgårdsskapare och deras verk. Kapitlen är indelade i fem avdelningar: 1600-, 1700-, 1800-, första och andra hälften av 1900-talet, och inleds med en kort presentation av resp. periods huvuddrag. I slutet av boken finns förutom noter, käll- och bildförteckning samt namnregister även en mycket användbar lista med ordförklaringar.

Redaktörernas målsättning var att göra ett uppslagsverk över trädgårdskonstens historia i Sverige. I antologins form ville de visa ämnets och forskningens stora spännvidd. Uppdraget författarna fick var att presentera ny forskning om ett urval trädgårdsarkitekter aktiva mellan 1600-talets andra hälft och 1970-talet. Tyngdpunkten i texterna skulle ligga på att belysa arkitekternas arbetssätt och visioner genom analys av anläggningarna med ritningar som viktigaste källa. I instruktionerna till författarna efterlystes ett källkritiskt förhållningssätt och betonades ambitionen att omvärdera synen på de svenska trädgårdarnas historia.

I inledningen definieras trädgårdskonst som "konsten att forma en plats så att den blir mer njutbar" och "platser som förskönats med sinne för det växande och för konsten att skapa rum utomhus". Författarna verkar ha tolkat detta som att uppdraget enbart gällde prydnads-trädgårdar. Magnus Olausson tar dock upp köksträdgårdens utformning i kapitlet om Carl Hårleman och Carl Fredrik Adelcrantz liksom Åsa Klingborg-Ahklö i kapitlet om länsträdgårdsmästare Bengt Kjellsson.

De flesta författarna presenterar egen pågående eller nyligen avslutad forskning och uppfyller även på andra sätt redaktörernas önskemål. En del gör det emellertid inte. Lars Nyberg refererar andra forskares verk i kapitlet om Simon de la Vallé och André Mollet. Kolbjörn Waern gör likadant i kapitlet om Carl Wilhelm Carlberg. När det gäller Gunnebo utnyttjar han enbart A. Bäckströms *Gunnebo* (1977). Eftersom Waern ingått i gruppen som arbetat med rekonstruktionen av trädgår-

den bör han ha haft tillgång till nyare kunskaper.

Tyngdpunkten skulle ligga på verken och inte på personerna men balansen i artiklarna skiftar. I de fall trädgårdsskaparna hittills varit okända kan en utförligare presentation behövas. I Tove Jonstojis både intressanta och välskrivna artikel om Ester Claesson dominerar dock levnadsbeskrivningen väl mycket. Jonstoj presenterar nya fakta byggda på omfattande källsökning men analysen av trädgårdarna saknas.

Nivån på källkritiken varierar också. Randi Mossige-Norheim refererar okritiskt vad Walter Bauer själv skrivit och sagt om sitt arbete. Endast tre av artikelns tolv sidor behandlar Bauers moderna trädgårdar, vilka i detta sammanhang hade varit de intressantaste. På de övriga nio sidorna beskrivs hans "restaureringar" av historiska anläggningar. En kritisk granskning av Bauers arbeten i historiska trädgårdar skulle vara välbehövlig men den måste göras på ett annat sätt än här.

Betoningen av ritningarna som de viktigaste källorna beror på att de flesta trädgårdar försvunnit eller befinner sig i så dåligt skick att man inte kan bedöma de ursprungliga intentionerna. En del av författarna har dock av olika skäl haft svårt att hitta ritningar. Kolbjörn Waern upptäckte att Rudolf Abelin inte hade gjort så många ritningar utan ofta planerade och ledde anläggningsarbetet på platsen. Eva Gustavsson och Bengt Persson hittade bara ett fåtal ritningar av Gösta Reuterswärd respektive Ulla Bodorff på grund av att deras ritningar kastats bort. Detta är ett symptom på hur ringaktat trädgårdskonstens källmaterial har varit och att böcker som denna behövs för att öka uppmärksamheten på både trädgårdarna själva och de historiska källorna.

När man tittar på boken som helhet framstår kapitlet som helt självständiga delar, de flesta mycket intressanta i sig, men läsaren får ingen hjälp att förstå sammanhangen och de långa utvecklingslinjerna. Det var meningen att redaktörerna skulle skriva inledningar till bokens fem avdelningar. I den färdiga boken har de tyvärr krympts till vardera sex rader. Med ett par meningar kan man inte ens med ett språk lika precist som en matematisk formel och lika koncentrerat som poesi beskriva trädgårdskonstens utveckling under 100 år inklusive de politiska, ekonomiska och kulturella förändringar som påverkat den.

Gör man ett urval av trädgårdsskapare så väljer man ju samtidigt bort andra. Det framgår aldrig efter vilka principer redaktörerna gjort urvalet, men majoriteten är yrkesverksamma arkitekter, trädgårds- eller landskapsarkitekter eller trädgårdsmästare. Väljer man att skildra

verk enbart av professionella trädgårdsskapare under fyrahundra år väljer man bort alla trädgårdar anlagda av bildade amatörer, vilket i Sverige gäller majoriteten trädgårdar. Man väljer också bort alla trädgårdar anlagda av kvinnor före 1900 eftersom kvinnor fram till dess var utestängda från utbildningarna. För att undvika att göra boken så enkönad som den nu blivit (3 kvinnor och 29 män presenteras) hade redaktörerna kunnat välja att presentera några kvinnliga amatörer istället för Magnus Gabriel de la Gardie och Gustav III. Av de trädgårdsskapare som varit verksamma under 1900-talet presenteras 3 kvinnor och 15 män. De proportionerna kan accepteras för 1900-talets första hälft men efter 1950 ökade antalet kvinnor i kåren, vilket inte avspeglas i urvalet. Av eleverna på landskapsarkitektutbildningarna är idag ca åttio procent kvinnor. Jag tror inte redaktörerna medvetet velat markera trädgårdskonsten som ett exklusivt manligt revir där bara enstaka kvinnor i nåder kan få vara med, men det är svårt att värja sig för det intrycket.

Det finns även ett tidsglapp när det gäller trädgårdsskapare verksamma under 1800-talet. För den perioden presenteras endast trädgårdsarkitekt Knut Forsberg av Torbjörn Sunesson och länsträdgårdsmästare Bengt Kjellsson av Åsa Klintborg-Ahllö. Att det varken saknas personer eller anläggningar värda uppmärksamhet ser man vid en jämförelse med Catharina Nollins två artiklar om 1800-talets trädgårdskonst i *Signums Svenska konsthistoria*. Att döma av den korta inledningen har redaktörerna en negativ inställning till perioden, eftersom de använder den förklenande termen "dilettanternas århundrade". Visserligen i form av ett citat, men varför använda det om de inte delar åsikten? Att använda värderande termer i en debatt om estetiska preferenser är acceptabelt men det är ovetenskapligt att använda dem som om de var objektiva beskrivningar. Redaktörerna sällar sig här till den under 1900-talet allmänt rådande uppfattningen om 1800-talet som trädgårdskonstens dekadensperiod. Här hade det verkligen varit på sin plats med en omvärdering av historiesynen.

Trädgårdar är uppbyggda av en kombination av döda och levande material. Om trädgårds- och landskapsarkitekter ska vara särskilt lämpade att utöva trädgårdskonsten så är de det i kraft av sina kunskaper i formgivning med växter. Men man får veta förvånansvärt lite om hur växtsortiment och skötsel av växterna påverkat trädgårdarnas utseende. Man tycker att författarna borde varit måna om att tydliggöra trädgårdskonstens speciella karaktär av levande och föränderlig, men

oftast beskrivs bara de döda materialen och de bestående formerna, t.ex. gångnät, kvartersindelning, terrängmodellering och markbeläggning. Att alléerna bestod av träd kan man få veta och att det fanns buskar och perenner i rabatterna men mycket lite berättas om arter, sorter, färger eller dofter.

Vid sidan av dansen är trädgården den mest föränderliga av konstarterna, men trädgårdskonsten är helt unik i sin mångdimensionalitet. God trädgårdskonst talar till alla kroppens sinnen på en gång och talar samtidigt till intellektet. God trädgårdskonst ger över dagen, året och livet ständigt föränderliga upplevelser av form, färg, ljus, ljud, lukt, smak, textur, temperatur, rörelse och tankar. När vi ska forska om trädgårdskonstens historia då måste vi leta efter källor som beskriver alla dessa dimensioner och när vi ska beskriva trädgårdar i historien då måste vi försöka förmedla den upplevelse den tidens människor fick. Vi får inte vara nöjda med mindre.

Maria Flinck, Stockholm

Annette Rosengren: *Hot rod-byggare och andra bilentusiaster*. Carlssons, Stockholm 2000. 230 s., ill. English summary. ISBN 91-7203-932-9.

Annette Rosengrens bok handlar om en helt annan kategori av bilägare än den jag representerar. *Hot rod-byggare och andra bilentusiaster* visar också upp helt andra förhållningssätt till bilar och teknik än mitt. Genom boken presenteras en rad exotiska bilmärken som Oldsmobile, Gregoire, Hispano Suiza, Morgan, P1800, Austin-Healy och Valiant. Förarna av dessa bilar organiserar sig i intresseorganisationer som Classic Thunderbird Club of Sweden, Automobilhistoriska klubben eller Hallands Fordonsveteraner. De män som boken handlar om är riktiga entusiaster, som med liv och lust viger sina liv åt att skruva, meka och bygga om bilar och som med kritisk blick läser tidskrifter som *Wheels*, *Power* och *Bilsport*. För den som kan koderna är dessa tidskrifter uppenbarligen fyllda med inspirerande reportage om allt som rör bilar, bilrenovering och ombyggnad. Fingertoppskänslan för bilars linjer, estetik, autenticitet och originalitet är väl utvecklad bland männen (för det handlar uteslutande om män).

Bilentusiasters värld tror jag för det stora flertalet av Sveriges befolkning, i alla fall i de större städerna, är en dold värld. Men Annette Rosengren rör sig som fisken